

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ОСВІТА У ХХІ СТОЛІТТІ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Випуск 2

*Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
“Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті:
соціалізація та соціальна адаптація особистості”,
м. Київ, МАУП, 14 травня 2010 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2011

Редакційна колегія:

Подолька А. М., д-р юрид. наук — головний редактор

Туриніна О. Л., канд. психол. наук, проф. — відповідальний редактор

Видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку / МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім О-72 “Персонал”, 2010 —

Вип. 2 : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: соціалізація та соціальна адаптація особистості”, м. Київ, МАУП, 14 трав. 2010 р. / редкол. : А. М. Подолька (голов. ред.), О. Л. Туриніна (відп. ред.). — 2011. — 208 с. : іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику подано статті учасників Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ ст.: соціалізація та соціальна адаптація особистості”, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — розвитку освіти в Україні. Статті охоплюють широкий діапазон наукових досліджень українських учених.

Для науковців, освітян, державних службовців, політиків, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком української освіти.

ББК 74.04(4УКР)я43

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2011
- © ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2011

Н. П. Христинченко

Вища освіта в Україні: специфіка,
проблеми та шляхи адаптації
до Болонського процесу 100

О. М. Міхатуліна

Інноваційні форми навчання в системі
вищої юридичної освіти 104

О. Л. Пелих

Розвиток сучасної української освіти
та проблеми соціалізації молоді 109

В. В. Губар

Проблеми нормативно-правового
забезпечення дистанційного
навчання у ВНЗ 113

Я. Ф. Медвідь, О. М. Поповичук

Роль освіти в соціалізації
студента-юриста 117

М. М. Кудря

Національна ідентичність
та складові її формування 121

З. І. Рогач

Соціальна адаптація безпритульних
дітей у сучасному українському
соціумі 126

Д. О. Медведовська

Стисла характеристика змін
у змісті навчання у Великій Британії
у 80-х роках ХХ ст. 131

О. В. Соболевська

Роль самоосвіти в самоідентифікації
особистості 134

В. В. Зарва

Національна освіта як запорука міцного
та стабільного політичного
майбутнього країни 140

Р. І. Литовченко

Активність студентів — основа
ефективності навчальних занять 143

О. В. Котеньова

Юридична освіта в умовах сьогодення ... 147

О. Г. Башук

Засади освітньо-виховного процесу
за діалогом Платона “Законо” 150

І. М. Николин

Бар’єри міжособистісного
спілкування в процесі
професійного становлення
студентської молоді 156

І. О. Сєдаков

Інновації в сучасному освітянському
просторі: ДІМА-технологія 161

Ю. В. Єсаулов, М. Ф. Медвідь

Роль еко-правової освіти в соціалізації
студента-правника 167

В. В. Федорова

Проблематика корпоративної
етики сучасного українського
підприємства 170

В. О. Заяць

Маркетинг кадрів як проблема кадрового
забезпечення організації 173

Н. О. Гринчишин

Проблеми якості середньої загальної
освіти 177

А. В. Безсмертний

Актуальні проблеми модернізації
та ефективності педагогічної освіти 180

Ф. М. Медвідь, Я. П. Пом’ян

Інноваційний розвиток освіти України:
сучасний стан і перспективи 183

А. О. Серпінський

Політична соціалізація молоді як фактор
впливу на легітимність влади 189

О. Є. Маньковська

Освіта України ХХІ ст.:
інтеграційні процеси 193

О. В. Бастун, Р. І. Буга

Політична соціалізація молоді в умовах
розбудови стратегії національної
безпеки України 196

І. Ю. Кулаковська

Політична соціалізація молоді в Україні:
проблеми і перспективи 200

М. О. Сурженко

Вплив освіти на політичну соціалізацію
і політичну культуру особистості 205

БАР'ЄРИ МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 2, 2011, 156–160

Проблема комунікації особистості юнацького віку з бар'єрами спілкування представлена лише у загальному соціально-психологічному аспекті такими вченими, як: Б. Анан'єв, А. Бодалев, Л. Веккер, Е. Кузьмін, Б. Ломов, Н. Мясіщев, А. Ярмоленко. Саме ці автори сформували наше наукове світобачення і етику досліджуваної роботи, адже ми намагались кожний підхід перевіряти і закріплювати власними спостереженнями і експериментом.

У період зрілої юності відбувається суттєва перебудова особистості, зумовлена змінами соціальної ситуації розвитку. Ці зміни можуть бути пов'язані зі вступом до вищого навчального закладу, початком трудової діяльності тощо. У цьому віці молода людина мусить самостійно приймати та реалізовувати рішення, розробляти життєві плани, будувати власне життя. Вона переходить від пізнання світу до його перетворення, починає активно самостверджуватись у професійній діяльності.

Вибір професії та навчання у вищій школі свідчать про професійне самовизначення людини. Це дуже непростий і важливий етап, оскільки від правильного вибору професії залежить майбутнє людини, її самореалізація, задоволеність життям. Професійне самовизначення відбувається з урахуванням життєвих цінностей особистості. Якщо головним

для неї є суспільний престиж, визнання, то професію вона обирає, орієнтуючись на існуючу в суспільстві пріоритетність щодо професій. При виборі професії зважають і на соціальні, матеріальні вигоди (соціальний статус, заробітну плату, пільги та ін.). Нерідко професійний вибір є результатом пасивної згоди з бажанням батьків або романтичного, некритичного інтересу до певної професії. Цілком імовірно, що такий вибір може спричинити у майбутньому глибокі розчарування, спонукати людину до запізнаних пошуків себе у професії, стримувати її соціальний та особистісний розвиток. З огляду на це, важливо, щоб професійне самовизначення відбувалося свідомо, на основі всебічного врахування уподобань, здібностей, можливостей особистості, відповідності їх вимогам спеціальності, що обирається.

Вищий навчальний заклад є найважливішим етапом опанування професії, початком професійного становлення. Воно полягає в активному, свідомому утвердженні людини у професійній позиції на основі засвоєння певної системи знань, норм, цінностей, оволодіння професійними вміннями. У зрілому юнацькому віці відбувається адаптація студента-новачка до навчального закладу, діяльності в умовах вищої школи. Колишній школяр мусить суттєво перебудувати свої уявлення про навчання,

звички, поведінку, на нових засадах забезпечити власну самоорганізацію.

Працівникам освіти добре відомо, що успішність педагогічної діяльності на різних її етапах значною мірою залежить від урахування специфіки психологічного розвитку студентів у перехідні періоди їхньої життєдіяльності. Перехід із середньої школи у вищий навчальний заклад, коли істотно змінюється соціальна ситуація розвитку юнака, вважається одним із найбільш рельєфних періодів розвитку особистості. До того ж, другий щабель освіти збігається за часом із досягненням юнацького віку, що супроводжується появою специфічних процесів у свідомості і самосвідомості юнака.

На практиці це виглядає так, що на момент закінчення школи далеко не всі діти мають необхідні знання і, що особливо важливо, розвиток (інтелектуальний, емоційний, моральний), достатній для успішного оволодіння програмами вже першого етапу вищої освіти.

Чимало студентів виявляються психологічно не готовими до подолання труднощів, пов'язаних із новою організацією навчальної роботи та незвичними формами педагогічної взаємодії з викладачами.

Аналіз стану комунікативної активності сучасних юнаків виявляє численні проблеми в процесі міжособистісного спілкування, взаємодії, відносин. Водночас, причини тих чи інших бар'єрів у спілкуванні, дефектне, деструктивне спілкування здебільшого мають психологічний характер. У цьому зв'язку дедалі більшої значущості набирає діяльність практичного психолога з надання психологічної допомоги юнакові. Практика свідчить, що психолог може подати психологічну допомогу людині у процесі консультування і психологічної підтримки. Крім того, можлива психологічна допомога в процесі розвитку та здобуття навичок ефективної комунікації. Така діяльність потребує професій-

ної, у тому числі особистісної, підготовки практичних психологів.

Питання про ефективність людського спілкування — універсальне. Бар'єри спілкування можуть бути пов'язані з характеристиками людей, їх прагненнями, поглядами, мовними особливостями, з манерами спілкування. І причини багатьох конфліктів, взаємних розбіжностей і невдоволення людей як в особистій, так і в професійній сферах не в останню чергу криються саме в нерозумінні прийомів ефективного спілкування, у невмінні ними користуватися.

У цілому основними умовами будь-якого практичного спілкування є вміння і навички людини використовувати так звані розуміючі й директивні прийоми реагування при взаємодії з іншими людьми. Ефективне спілкування має містити в собі розуміючі й директивні прийоми реагування і по можливості виключати агресивні й принизливо-поступливі реакції при взаємодії з іншими людьми.

В умовах людської комунікації можуть виникати специфічні комунікативні бар'єри. Вони носять соціальний, або психологічний, характер. З одного боку, такі бар'єри можуть виникати через відсутність розуміння ситуації спілкування в більш глибокому плані, що існують між партнерами. Це можуть бути соціальні, політичні, релігійні, професійні відмінності, які не тільки породжують різну інтерпретацію цих самих понять, які використовуються в процесі комунікації, але й зовсім інше світосприйняття, світорозуміння, світобачення. Такого роду бар'єри породжуються об'єктивними соціальними причинами. Звісно, що процес комунікації здійснюється і за наявності цих бар'єрів: навіть воєнні противники ведуть переговори. Але вся ситуація комунікативного акту значно ускладнюється через їх наявність.

З другого боку, бар'єри при комунікації можуть носити і суто виражений

психологічний характер. Вони можуть виникнути або внаслідок індивідуальних психологічних особливостей (наприклад, надмірна скромність одного з них, скритність, тобто присутність риси, яка називається “некомунікабельність”), або коли склалися між тими, хто спілкується, особливі психологічні стосунки: неприйнятність у взаєминах один одного, недовіра і т. д.

Комунікативні бар’єри виникають на міжособистісному рівні: у повідомленні відправника, в обміні думками між відправником і одержувачем, у виборі носія (електронна пошта, комп’ютер, офіційна мова тощо). Вони залежать від індивідуальних особливостей учасників комунікації, від уміння співрозмовників перетворювати думки в слова, слухати і концентрувати увагу. У зв’язку з цим виокремлюють такі бар’єри, як: межа уяви, словниковий запас відправника інформації, словниковий запас одержувача, його здатність розуміти значення слів, обсяг запам’ятовування.

За умов людської комунікації на шляху отримання інформації постають різні бар’єри.

При цьому мікробар’єри пов’язані із *зовнішнім середовищем*, у якому здійснюється комунікативний процес, і виявляються в інформаційному перевантаженні (бар’єром стає занадто велика кількість інформації); розмаїтті носіїв (газети, телебачення, конференції, звіти консультантів тощо); перевантаженні інформацією, що призводить до знецінення її змісту; вмінні користуватися інформацією (ексклюзивні дані дають змогу використовувати їх для впливу на інших; доступ до джерел обмеженої інформації, тобто тієї, яка призначена для внутрішнього користування, розширює владні повноваження індивідів).

Мікробар’єри — це специфічні комунікативні бар’єри. Називаються різні причини їх виникнення: особливості інтелекту тих, хто спілкується; неод-

накове знання предмета розмови; різні лексикон і тезаурус (сукупність понять з певної галузі знань); відсутність єдиного розуміння ситуації спілкування; психологічні особливості партнерів (наприклад, надзвичайна відвертість чи надзвичайна інтелігентність одного з них, інтуїтивне сприймання світу чи напористість іншого); соціальні, політичні, професійні, релігійні відмінності тощо.

Б. Поршнев виокремлює три форми комунікативних бар’єрів, які різняться за ступенем прозорості: *уникання, авторитет, нерозуміння*. Йдеться про те, що за своєю психологічною природою комунікативний бар’єр є механізмом захисту від небажаної інформації. Психологічна перешкода, яку реципієнт встановлює на шляху небажаної, стомливої чи небезпечної інформації, може бути різного ступеня прозорості. Практично непрозорим бар’єром є *уникання*. Втекти від небажаної інформації та її впливу можливо як фізично (уникання не передбачає контакту із самим носієм такої інформації), так і психологічно (забування інформації або “заглиблення в себе” під час слухання). Другий бар’єр — *авторитет* — діє таким чином: інформація потрапляє до свідомості, але на цьому шляху вона істотно знецінюється через суб’єктивне зниження авторитетності її джерела, тобто, зрештою, стає ненадійною й малозначущою. Третій бар’єр — *нерозуміння*, найтонший спосіб знизити вплив інформації шляхом її перекручення до невпізнання, надання їй нейтрального смислу.

На основі проведеного аналізу типів існуючих бар’єрів у спілкуванні можна зробити такі висновки. Захист від впливу іншої людини в спілкуванні може набувати виду уникнення, заперечення авторитетності чи джерела нерозуміння. В усіх випадках результатом спрацьовування того чи іншого бар’єрного механізму буде неприйняття впливу — воно не буде сприйняте і, отже, не

матиме ніякого впливу. Підставами для захисту є різні ознаки.

Не слід уявляти собі ці бар'єри в комунікації як результат свідомого, довільного і спрямованого захисту від впливу. У реальному спілкуванні бар'єри присутні у вигляді незалежних механізмів, що дані людині для захисту, але їх справжня природа людині не відома.

Очевидно, що, крім зовнішніх бар'єрів, існує і деякий внутрішній захист, що визначає ставлення людини до вже прийнятої і зрозумілої, але водночас неприємної, небезпечної інформації.

Внутрішні бар'єри — якісь внутрішні перешкоди проти інформації, що може спричинити сильну перебудову всіх уявлень людини, змінити її поведінку.

Зрозуміло, що інформація, яка загрожує перебудовою світоуявлення, зустрічає опір. Її можна або викинути, або надати їй іншого значення. Це можна зробити різними способами.

Практично для всіх людей важливо вміти спілкуватися таким чином, щоб їх правильно розуміли, щоб їх слухали і чули. Тому важливо знати способи подолання бар'єрів.

Керувати ефективністю спілкування можуть обидва партнери — той, хто говорить, і той, хто слухає. І кожен з них може зіграти свою роль як у підвищенні, так і в зниженні ефективності спілкування.

Подолання уникнення містить у собі керування увагою партнера, аудиторії, власною увагою.

Стосовно проблеми виходу із ситуації утрудненого спілкування, то, як вважають дослідники, це можливо за умови дотримання принципів рівності (зв'язок двох або більше рівноактивних, рівноунікальних суб'єктів), взаємної детермінації (взаємодія суб'єктів, які впливають один на одного), усвідомлення себе та оточення через їхнє сприйняття своєї особистості (здатність бути суб'єктом перетворення поведінки і свідомості че-

рез сприйняття себе оточенням), нерівності взаємної детермінації (ідеться про особистісний спосіб існування кожного із партнерів), неоднаковості (визнається право партнера бути індивідуальністю). Важливою умовою виходу із ситуацій утрудненого спілкування є рефлексія та механізм усвідомлення себе. Отож людина, яка не усвідомлює себе в ролі суб'єкта спілкування, не має чіткого внутрішнього образу, так чи інакше приречена на тертя і збої у спілкуванні.

Крім розглянутих шляхів запобігання труднощам спілкування, рекомендують й інші засоби, зокрема корекція спілкування.

Вона має будуватися на основі діагностики труднощів мотиваційного характеру. Йдеться про те, що змінювати необхідно не лише зовнішній, операціональний бік спілкування, а й розкривати глибинні причини утруднень. Таке поєднання дасть змогу гармонізувати, оптимізувати й гуманізувати людську взаємодію. Отож, корекційна робота має враховувати вік, стать, індивідуальні особливості людини, специфіку соціалізації, вид діяльності. Її слід спрямовувати не стільки на відпрацювання необхідних навичок спілкування, скільки на корекцію ставлення до інших людей і пов'язаної з цим самооцінки, подолання внутрішніх конфліктів, самосвідомості. Для цього спеціалісти радять застосовувати такі форми, як навчання самоаналізу, застосування групового соціально-психологічного тренінгу. При цьому в поведінковому тренінгу варто застосовувати рольову гру, групову дискусію, різні інноваційні ігри.

Завданнями дослідження передбачається:

1. Визначити критерії ефективності комунікативної активності особистості в юнацькому віці.
2. Виявити характерні для навчальної групи юнаків індивідуально-психологічні проблеми спілкування.

3. Розробити технологію корекційного впливу на комунікаційні дії юнаків з бар'єрами спілкування в навчальній групі.
4. Розробити моделі і форми ефективної комунікативної діяльності в процесі професійного становлення особистості, запропонувати систему її запровадження в практику.

Кінцеве припущення полягає в тому, що одержані в такий спосіб емпіричні дані, після їх математичної обробки, логічного аналізу та психолого-педагогічної інтерпретації результатів, дадуть змогу визначити системі особистісно-орієнтованих засобів конструктивного впливу на аспект міжособистісного спілкування в процесі професійної підготовки студентської молоді.

Література

1. Андреева Г. М. Социальная психология в современном мире: Учеб. пособ. для вузов / Г. М. Андреева, Т. Л. Алавидзе, Е. В. Антонюк; Под ред. Г. М. Андреевой, А. И. Донцовой. — М.: Аспект Пресс, 2002. — 335 с.
2. Платонов Ю. П. Основы социальной психологии / Сер. "Мастерская психологии". — СПб.: Речь, 2004. — 592 с.
3. Психология самосознания: Хрестоматия / У. Джемс, И. С. Кон, В. В. Столин; Ред.-сост. Д. Я. Райгородский. — Самара: Изд. дом "Бахрах-М", 2000. — 479 с.
4. Реан А. А., Коломинский Я. Л. Социальная педагогическая психология. — СПб.
5. Коломинский Я. Л., Панько Е. А., Игуменов С. А. Психологическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция: Учеб. пособие для вузов. — СПб.: Изд. дом "Питер", 2004. — 480 с.

Визначено соціально-педагогічні умови спілкування в процесі професійного становлення особистості; проаналізовано бар'єри міжособистісного спілкування та їх вплив на соціальну адаптацію особистості в процесі її професійного становлення студентів ВНЗ.

Определены социально-педагогические условия общения в процессе профессионального становления личности; проанализированы барьеры межличностного общения и их влияние на социальную адаптацию личности в процессе ее профессионального становления студентов вуза.

This article outlines the social and pedagogical conditions of communication of professional identity, interpersonal communication analysis of barriers and their impact on social adaptation of personality in the process of professional formation of students.